

قصاص مرد در برابر زن

با نگاهی به فلسفه تفاوت‌ها

علی محمدی جورکویه

شناسنامه پژوهشی اثر

عنوان طرح نامه : قصاص مرد در برابر زن با نگاهی به فلسفه تفاوت‌ها
پژوهشگرده: نظام‌های اسلامی، گروه علمی: فقه و حقوق، محقق: علی محمدی جورکویه
ارزیابان علمی: آقای دکتر ناصر قربان‌نیا و آقای دکتر احمد حاجی ده‌آبادی
موضوع اصلی: قصاص مرد در برابر زن
مدت انجام تحقیق: ۸۳/۹/۱۲ الی ۸۶/۴/۱۴

قصاص مرد در برابر زن

با نگاهی به فلسفه تفاوت‌ها

علی محمدی جورکویه

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

طراح جلد: یزن صیفوری

چاپ اول: ۱۳۸۷ شمارهگان: ۲۵۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰ تومانی

شابک: ۷ - ۲۵ - ۹۸۲ - ۹۶۴ - ۹۷۸

چاپ و صحافی: چاپخانه مجمع جهانی لعل بیت(ع)

سرشناسه: محمدی جورکویه ، علی

عنوان و نام پدیدآور: قصاص مرد در برابر زن (با نگاهی به فلسفه تفاوت ها) / علی محمدی جورکویه.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری: ۲۸۰ ص.

قیمت: ۲۰۰۰۰ ریال شابک: 7-25-2982-964-978

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص [۲۲۹]-۲۶۲ ، همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: قصاص (فقه) . موضوع: دیات (فقه) . موضوع: قصاص .

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده بندی کنگره: ۶۴۱/۱۹۵/۱۹۵ BP

رده بندی دیویی: ۳۹۷/۳۷۵

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۳۰-۱۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

فهرست

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۳
بخش اول: کلیات.....	۱۵
مقدمه بخش اول.....	۱۷
فصل اول: واژه‌شناسی و پیشینه.....	۱۹
مبحث اول: واژه‌شناسی.....	۱۹
گفتار اول: واژه قصاص.....	۱۹
گفتار دوم: واژگان همسان و همسو.....	۲۱
مبحث دوم: پیشینه قصاص.....	۲۴
گفتار اول: قصاص در قوانین بشری.....	۲۵
۱. نخستین قانون مدون قصاص.....	۲۵
۲. قصاص در قانون حمورابی.....	۲۶
۳. قصاص در روم باستان.....	۲۷
۴. نخستین واکنش قوانین در برابر قتل نفس.....	۲۷
گفتار دوم: قصاص در ادیان آسمانی.....	۲۹
۱. شریعت موسوی و عیسوی.....	۲۹
۲. شریعت محمدی.....	۳۰
فصل دوم: تفاوت بین زن و مرد در امور جزایی و فلسفه آن.....	۴۳

- گفتار اول: تفاوت بین زن و مرد در امور جزایی ۴۶
۱. تفاوت در جرم‌انگاری ۴۶
۲. تفاوت در مسئولیت کیفری ۴۸
۳. تفاوت در سن مسئولیت کیفری ۵۸
۴. تفاوت در اجرای مجازات ۵۹
- گفتار دوم: فلسفه تفاوت بین زن و مرد در امور جزایی ۶۳
۱. تساوی مرد و زن در مقام انسانی و امکان رسیدن به کمال ۶۳
۲. تفاوت مرد و زن به لحاظ جسمانی، روانی و رفتاری ۶۹
- ۱- ۲. تفاوت جسمانی مرد و زن ۷۱
- ۲- ۲. تفاوت روانی مرد و زن ۷۷
- ۳- ۲. تفاوت رفتاری مرد و زن ۸۰
۳. مقتضای تفاوت دو جنس مرد و زن ۸۴
۱. از نظر برون‌دینی ۸۴
۲. از نظر درون‌دینی ۸۸
- بخش دوم: مجازات جرایم عمدی مرد بر ضد تمامیت جسمانی زن و ویژگی‌های آن ۱۰۵
- مقدمه بخش دوم ۱۰۷
- فصل اول: مجازات جرایم عمدی بر ضد تمامیت جسمانی زن ۱۰۹
- مبحث اول: مجازات جرایم عمدی بر ضد حیات زن ۱۰۹
- مبحث دوم: مجازات جرایم عمدی بر ضد عضو و منفعت زن ۱۱۵
- فصل دوم: ویژگی‌های مجازات جنایت عمدی مرد بر ضد تمامیت جسمانی زن ۱۲۱
- مبحث اول: تخییری یا تعیینی بودن حق قصاص ۱۲۱
- مبحث دوم: تخییری یا تعیینی بودن حق قصاص در موارد نیاز به پرداخت فاضل دیه ۱۳۴
- مبحث سوم: امتناع یا اعسار از پرداخت فاضل دیه ۱۳۹

- مبحث چهارم: پرداخت فاضل دیه از بیت‌المال..... ۱۴۵
- مبحث پنجم: معضل انتظار قصاص..... ۱۵۷
- مبحث ششم: معیار لزوم پرداخت مازاد دیه در قصاص کمتر از نفس..... ۱۶۱
- مبحث هفتم: حکم ضربه واحد و ضربات متعدد..... ۱۶۹
- مبحث هشتم: تغلیظ در فاضل دیه..... ۱۷۲
- مبحث نهم: تبعیض در قصاص..... ۱۷۹
- مبحث دهم: تعیین نوع دیه در موارد پرداخت فاضل دیه..... ۱۸۷
- مبحث یازدهم: وحدت قاتل و تعدد مقتول..... ۱۹۳
- مبحث دوازدهم: ارزش زن در مازاد بر یک سوم دیه..... ۲۰۴
- بخش سوم: تحلیل و بررسی شبهات پیرامون مشروط بودن قصاص مرد در برابر زن..... ۲۱۳
- مقدمه بخش سوم..... ۲۱۵
- گفتار اول: ناسازگاری تفاوت زن و مرد در قصاص و دیه با آموزه‌های قرآنی..... ۲۱۷
۱. تساوی زن و مرد در آفرینش..... ۲۱۷
۲. حق و عادلانه بودن قوانین الهی..... ۲۲۰
- گفتار دوم: ناسازگاری تفاوت زن و مرد در قصاص با گواهی‌های قرآنی..... ۲۲۲
- گفتار سوم: تفاوت بین زن و مرد در دیه و قصاص بیان‌گر نقص جان و ارزش زن..... ۲۲۷
- گفتار چهارم: تفاوت بین زن و مرد در دیه و قصاص عامل ترویج خشونت بر ضد زنان..... ۲۳۵
- گفتار پنجم: ناسازگاری تفاوت بین زن و مرد در دیه و قصاص با عقل و عدالت..... ۲۳۶
- گفتار ششم: تحول وضعیت و نقش اجتماعی و اقتصادی زن امروزی..... ۲۳۸
- گفتار هفتم: تفاوت حقوقی بین زن و مرد بر اساس تفاوت تکوینی آنان، مقتضی داشتن مقرراتی بسیار متکثر..... ۲۴۱

گفتار هشتم: تفاوت بین زن و مرد در دیه و قصاص، قانونی مخالف با	
حقوق بشر و شعار جهانی برابری زن و مرد.....	۲۴۲
نتیجه‌گیری.....	۲۴۵
کتابنامه.....	۲۴۹
فهرست آیات.....	۲۶۳
فهرست روایات.....	۲۶۹
نمایه.....	۲۷۵

پیشگفتار

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و استقرار نظامی براساس آموزه‌ها و احکام آن در ایران از یک‌سو و شکست مکاتب بشری و ناکامی نظام‌های گوناگون اجتماعی در تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان از سوی دیگر، بر گستره انتظار بشر از اسلام افزوده است.

انتظار آن است که اسلام به‌عنوان دین هدایت فرد و اداره جامعه، تبیین، نظام‌های اجتماعی آن ترسیم و دیدگاه آن در مواجهه با یافته‌های علوم انسانی و مکاتب بشری، با منطقی مستدل و مستند ارائه گشته؛ بینش‌ها، ارزش‌ها و منش‌های دینی متدینان، آسیب‌شناسی و ساحت قدسی دین از پیرایه‌های موهوم و موهون، پیراسته گردد.

تحقق این امور، پژوهشی دقیق، جامع و سامان‌مند پیرامون کشف و بازآفرینی آموزه‌های اسلام و نظام‌های اجتماعی آن و هم‌نی والا و تلاشی شایسته و روزآمد را می‌طلبد و این امر بدون تأسیس نهادهای پژوهشی و آموزشی محض و کارآمد میسر نیست.

بدین منظور پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که نهادی علمی و غیرانتفاعی است در قالب سه پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی و فرهنگ و مطالعات اجتماعی و سیزده گروه علمی تخصصی در سال ۱۳۷۳ تأسیس گردید.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی، که مشتمل بر چهار گروه اقتصاد، فقه و

حقوق، سیاست و اخلاق و تربیت است، به‌طور خاص با مطالعه نظامات اجتماعی، اهداف ذیل را تعقیب می‌کند:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی و اقتصادی اسلام؛
۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظامات اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی در قلمرو آن؛
۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدرسانی به متولیان امور و بسترسازی برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛
۴. تحقیق در باب مسائل مستحدثه به انگیزه گرگشایی در زمینه نیازهای نوپیدای فقهی؛
۵. پاسخگویی به شبهات مطرح در باب فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی و اقتصادی اسلام؛

۶. شناخت و نقد علمی مکاتب و نظامات معارض.

تحقیق حاضر که نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند علی محمدی جورکویه در گروه فقه و حقوق پژوهشکده نظام‌های اسلامی است به موضوع قصاص مرد در برابر زن می‌پردازد.

آنگاه که زنی به عمد توسط مردی به قتل می‌رسد یا مصدوم می‌گردد، طبق فقه جزایی اسلام، موضوع قصاص مرد در برابر زن مطرح می‌گردد. از طرفی مشروط بودن قصاص مرد در برابر زن، از موضوعات مهم و چالش‌برانگیزی است که ابهام برخی از زوایای آن، اهمیت و ضرورت بحث را افزون می‌نماید. تحقیق حاضر درصدد است ضمن بررسی موضوع قصاص مرد در برابر زن، به زوایای مسکوت آن بپردازد و وجه تفاوت بین زن و مرد در برخی از امور کیفری از جمله قصاص را تبیین نماید. نویسنده محترم بر این عقیده است که قصاص مرد در برابر زن مشروط می‌باشد و این حق، حقی تخییری می‌باشد و تفاوت‌های مذکور در فقه جزایی اسلام، مقتضای وجود هماهنگی بین قوانین اسلام در زندگی خانوادگی و اجتماعی است.

لازم می‌دانیم که از تلاش علمی محقق محترم جناب آقای علی محمدی

جورکویه، که از دانش‌آموختگان حوزه و دانشگاه و عضو هیأت علمی گروه فقه و حقوق پژوهشکده نظام‌های اسلامی می‌باشد و حسن نظارت اعضای محترم شورای علمی گروه فقه و حقوق به ویژه ارزبایان محترم، جناب آقای دکتر قربان‌نیا و جناب آقای دکتر احمد حاجی ده‌آبادی کمال تقدیر و تشکر را بنماییم.

گروه فقه و حقوق

پژوهشکده نظام‌های اسلامی

مقدمه

قصاص به عنوان یکی از مجازات‌های اصلی در فقه جزایی اسلام، نقشی بسیار مهم و حیاتی در ایجاد جامعه‌ای امن و کاهش آمار جرایم تجاوز به تمامیت جسمانی افراد ایفا می‌کند. لیکن پذیرش تفاوت بین افراد جامعه به لحاظ جنسیت در شرایط اجرای این مجازات، چالش‌هایی را فراروی فقه جزایی اسلام ایجاد کرده است. مهم‌تر این‌که برخی از زوایای این موضوع به گونه‌ای شایسته مورد مطالعه و بررسی علمی قرار نگرفته است و چه‌بسا دست‌خوش غفلت شده است. به ویژه آن‌که مطالعه همه‌جانبه و تطبیقی موضوع قصاص مرد در برابر زن با نگاهی به قانون مجازات اسلامی با تأکید بر مباحث پیرامونی و بررسی چالش‌ها و پاسخ به شبهات فراروی آن در تحقیقی مستقل، ضرورت این تحقیق را افزون می‌نماید. لذا از آنجایی که مسئله قصاص مرد در مقابل زن از جمله مباحثی است که در متون قدیم و جدید فقهی، حتی متون غیر فقهی (حقوقی) جدید، فراوان مورد بحث قرار گرفته است، در نوشتار حاضر این موضوع به اختصار مورد مطالعه قرار می‌گیرد و به مباحثی نظیر تفاوت زن و مرد در حقوق کیفری اسلام و فلسفه آن و امور پیرامونی قصاص مرد در مقابل زن توجه بیشتری خواهد شد. تلاش بر این است که با نگاهی گذرا به مواد قانونی مربوط از قانون مجازات اسلامی، موارد نقص یا خلأ و یا تعارض قانون مذکور با فقه جزایی اسلام تذکر و پیشنهاد اصلاح ارائه گردد. همین‌طور، در بخش پایانی تحقیق شبهات رایج در

موضوع مورد بحث، طرح و پاسخ داده خواهد شد.

از نظر فقه جزایی اسلام زن و مرد در جرایم عمدی علیه تمامیت جسمانی یکدیگر در اهل مجازات قصاص مشترک هستند، لیکن قصاص مرد در مقابل زن در جرمی که منجر به سلب حیات زن می‌شود یا جرایم کمتر از سلب حیات در صورت رسیدن دیه صدمه به یک سوم دیه کامل، مشروط به پرداخت مازاد دیه خواهد بود. گفتنی است در این قبیل جرایم، ولی‌دم یا قربانی جرم از ابتدا مخیر بین تقاضای قصاص و دیه است و در صورت اقتضای مصلحت حکومت می‌تواند مازاد دیه را برای تحصیل شرط قصاص از سوی ولی‌دم یا قربانی جرم بپردازد. فلسفه این تفاوت را باید در مجموعه نظام حقوقی اسلام جستجو کرد؛ نظام جامعی که دارای اجزای هماهنگ و مکمل نسبت به یکدیگر است. این تفاوت به جهت وظایف اقتصادی‌ای است که در نظام حقوقی اسلام به عهده مرد گذاشته شده است.

در بخش نخست این تحقیق به مفاهیم و موارد تفاوت بین زن و مرد در حقوق جزایی اسلامی و فلسفه آن توجه می‌شود؛ در بخش دوم، مجازات جرایم عمدی بر ضد تمامیت جسمانی زن از سوی مرد و مباحث پیرامونی آن مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد و در بخش پایانی به بررسی و تحلیل شبهات، مطرح درباره این موضوع خواهیم پرداخت.